

Nasilje u mladenačkim vezama

Priručnik za stručnjake

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet

**NASILJE U MLADENAČKIM VEZAMA:
PRIRUČNIK ZA STRUČNJAKE**

Izdavač

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Urednica

Irma Kovčo Vukadin

Autorice teksta:

Kristina Gvozdić, Kristina Krulić Kuzman, Sanja Lukić, Lidija Štelcer i Tena Zalović

Recenzent:

Doc.dr.sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

Lektura:

Felicitas, obrt za prevoditeljske usluge

Fotografija s naslovnice:

Martina Marić

Grafičko uređenje:

Matej Žižanović

2018.

ISBN: 978-953-6418-93-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001004675.

Izrada priručnika jedna je od aktivnosti projekta „116 000 Hotline for Missing Children Croatia“

Nositelj projekta: Centar za nestalu i zlostavljanu djecu

Ugovor br.: JUST/2015/RDAP/AG/0116/8830

Financirala EU u okviru programa: Rights, Equality and Citizenship Programme

Radni paket 2: edukativne aktivnosti utemeljene na znanstveno-istraživačkom radu

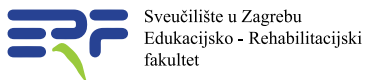
Aktivnost 6: razvoj programa cjeloživotnog obrazovanja i priručnika za edukaciju

Rezultat: priručnik

Nositelj aktivnosti: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Priručnik je publiciran uz financijsku podršku programa *Rights, Equality and Citizenship Programme* Europske Unije. Sadržaj ovog priručnika je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno stav Europske unije.

Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Vlade RH. Stajališta izražena u ovom priručniku isključiva su odgovornost autora priručnika.

Co-funded by the Justice and Consumers Programme of the European Union

Sadržaj:

Predgovor	6
Normativni okvir	8
Nacionalno zakonodavstvo, politike i strategije	13
Opseg problema u Republici Hrvatskoj	15
Teorijski pristupi	19
Indikatori	22
Pomoć i podrška djetetu i obitelji	27
Što učiniti – prevencija	28
Suradnja dionika u konkretnom slučaju – važnost suradnje	32
u kontekstu dobrobiti djeteta	
Literatura	33

Predgovor

Nasilje nad djecom jedan je od značajnih problema suvremenog društva. Prema navodima Svjetske zdravstvene organizacije, jedna milijarda djece u dobi od dvije do 17 godina godišnje doživi neki oblik fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja. Posljedice nasilja nad djecom mogu biti različite: od smrtne posljedice kao fatalnog ishoda nasilja, preko teških tjelesnih povreda do emocionalne traume i poteškoća mentalnog zdravlja. Također, posljedice nasilja nad djecom mogu imati negativan utjecaj na razvoj živčanog sustava djeteta te rezultirati cijelim nizom kroničnih stanja koja značajno utječu na kvalitetu života osobe u odrasloj dobi. S obzirom da nasilje nad djecom najčešće vrše odrasle osobe, jasan je negativan utjecaj koji nasilje nad djecom ima na djetetov osjećaj povjerenja prema odraslim osobama koje bi zapravo trebale štiti dijete i omogućavati mu uvjete za optimalan rast i razvoj. Posljedice nasilja nad djecom su, osim neposrednih posljedica na razini konkretnog djeteta, značajne i na razini primarnog socijalnog okruženja, zajednice i društva. Današnja djeca sutrašnji su nositelji razvoja svakog društva i stoga nije čudno što se zaštita djece od različitih oblika nasilja navodi kao jedan od glavnih ciljeva razvojnih politika i strategija na globalnoj i regionalnim razinama. Poruka koju je važno zapamtiti je da se nasilje nad djecom može spriječiti.

Skupina od deset međunarodnih agencija je, pod vodstvom Svjetske zdravstvene organizacije, razvila znanstveno utemeljeni paket pod nazivom INSPIRE: sedam strategija za okončanje nasilja nad djecom (<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/violence-against-children/en/>).

Riječ je o sljedećim strategijama:

1. implementacija i provedba zakona
2. promjena normi i vrijednosti
3. sigurno okruženje
4. podrška roditeljima i skrbnicima
5. ekonomsko osnaživanje
6. omogućavanje odgovarajućih usluga
7. obrazovanje i životne vještine

Na tragu navedenih strategija, stručni tim Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta osmislio je program edukacije za stručnjake u području obrazovanja, socijalne skrbi, zdravstva i organizacija civilnog društva. Program edukacije razvijen je u okviru projekta

„116000 Missing Children Croatia“ (JUST//RDAP/AG/0116/8830). Nositelj projekta je Centar za nestalu i zlostavljaju djecu, a partneri su Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Ideja programa edukacije je da se u okviru cjeloživotnog obrazovanja stručnjaci različitih struka upoznaju s aktualnim znanstveno utemeljenim spoznajama u području različitih pojava oblika nasilja nad djecom s ciljem prevencije, tj. zaštite djece od nasilja. Programom edukacije obuhvaćeno je šest osnovnih oblika nasilja nad djecom: 1. obiteljsko nasilje, 2. zlostavljanje i zapuštanje djece, 3. vršnjačko nasilje, 4. nasilje u mladenačkim vezama, 5. seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece i 6. trgovanje djecom. Za svaku od navedenih tema pripremljen je priručnik za edukaciju koji ima jednaku strukturu: definiranje pojma, normativni okvir (međunarodni, europski, hrvatski), opseg problema u Hrvatskoj, postupanje (pregled postojećih protokola postupanja), pomoć i podrška djetetu i obitelji, suradnja relevantnih dionika te primjeri dobre prakse.

Nadamo se da će ovaj priručnik poslužiti kao izvor vrijednih spoznaja i nadahnuće za unapređenje zaštite djece od nasilja u Hrvatskoj.

Urednica
Irma Kovčo Vukadin

Normativni okvir

Adolescencija je značajno razvojno razdoblje u kojem mlada osoba razvija uvjerenja i stavove o svijetu i drugim ljudima, a kako ovo razdoblje najčešće uključuje stupanje u prve partnerske odnose, mladi razvijaju stavove i o međuljudskim odnosima, rodnim ulogama, intimnim vezama i ponašanju koje je prihvatljivo u intimnim odnosima. S obzirom na navedeno, jedno važno iskustvo u adolescenciji čini i uspostavljanje romantičnih odnosa s drugom osobom, a sposobnost ostvarivanja intimnosti u partnerskim vezama u ovom je razdoblju od velike važnosti jer omogućava zadovoljenje jedne od temeljnih ljudskih potreba, potrebe za ljubavlju i pripadanjem. Nadalje, uspostavljanje zadovoljavajućih romantičnih odnosa utječe i na razvoj identiteta mlade osobe, razvoj njenog samopoštovanja te učenje socijalnih vještina.

Romantične veze u adolescenciji mogu se razlikovati prema stupnju intimnosti, trajanju odnosa, seksualnoj aktivnosti i ulogama partnera, pa su tako često korišteni termini za romantične odnose u ovom razdoblju „izlazak“, „brijanje“, „spoj“, „hodanje“, „ozbiljna veza“ i slično. S obzirom na navedeno, a neovisno o kvaliteti i trajanju veze, može se zaključiti kako su romantične veze u adolescenciji vrlo važne za mladu osobu te kako ponekad, čak i kad su postupci druge osobe neprimjereni ili suprotni njezinim željama i očekivanjima, mlada se osoba može teško odlučiti na prekid takve veze (Hodžić, 2007).

U romantičnim vezama mladih osoba, kao i u partnerskim odnosima odraslih, može biti prisutno nasilje. Istraživanja su pokazala kako je nasilje u mladenačkim vezama prisutnije nego u odnosima bračnih partnera (Rapoza i Baker, 2008) te kako se najčešće pojavljuje među mladima u ranim dvadesetim godinama (Malik, Sorenson, Aneshensel, 1997).

Nasilje u mladenačkim vezama u posljednje je vrijeme od strane stručnjaka prepoznato kao zabrinjavajući problem u Republici Hrvatskoj. Ono što posebno zabrinjava je činjenica da ni na globalnoj ni na nacionalnoj razini, unatoč razmjerima i posljedicama nasilja u mladenačkim vezama, navedeno nije prepoznato ni istaknuto kao važan problem, iako rezultati međunarodnih istraživanja pokazuju znatno povećanu stopu nasilja u romantičnim vezama mladih te zabrinjavajuću učestalost nasilnog ponašanja u različitim oblicima. Naime, nijedna nacionalna ili međunarodna strategija ne naglašava važnost razvoja sveobuhvatnih preventivnih programa usmjerenih na prevenciju nasilja u mladenačkim vezama. Čak ni Svjetska zdravstvena organizacija u svom dokumentu „World report on violence“, u kojem poseban naglasak stavlja na nasilje među djecom i mladima, ne ističe važnost problema nasilja u mladenačkim vezama (Ajduković i Ručević, 2009).

Istraživanjem nasilja u partnerskim odnosima utvrđeno je kako ono nije prisutno samo u odnosima između odraslih osoba, nego i odnosima između adolescenata. Nasilje u mladenačkim vezama podrazumijeva „psihičko/emocionalno i seksualno nasilje čiji je cilj zadobivanje moći i održavanje kontrole nad drugom osobom u odnosu mladih“ (Ajduković i Ručević, 2009, str. 218). Neki autori navode kako je za definiranje nasilja u mladenačkim vezama ključno da je emocionalni odnos između dvoje mladih stabilan, a sve više autora navodi kako može biti riječ i o jednokratnom susretu (Ajduković i Ručević, 2009). Ono što je zajedničko svim definicijama odnosi se na razlikovanje tri pojavna oblika nasilja u mladenačkim vezama: psihičko, fizičko i seksualno.

1. **Psihičko nasilje:** kritiziranje, vrijeđanje, ponižavanje, verbalne prijetnje, emocionalne prijetnje, izolacija, stvaranje osjećaja krivnje, nazivanje pogrdnim imenima, kontroliranje odijevanja, ponašanja i kretanja, ljubomorno i posesivno ponašanje, uništavanje stvari, zabrane, provjeravanje i praćenje, ismijavanje, ogovaranje.
2. **Fizičko nasilje:** nanošenje fizičkih ozljeda ili nanošenje boli - udaranje rukama, nogama ili predmetima, guranje, pljuskanje, bacanje predmeta, lomovi, ugrizi, opekotine, pokušaj ubojstva i ubojstvo.
3. **Seksualno nasilje:** dobacivanje uvredljivih komentara seksualnog sadržaja, nagovaranje ili ucjenjivanje da bi osoba pristala na seksualne aktivnosti, iskorištavanje alkoholizirane/ drogirane osobe, prisila na stupanje u seksualni odnos, seksualni odnos bez upotrebe kondoma.

Najčešći oblik nasilja u mladenačkim vezama je psihičko nasilje. Ono može biti prisutno samostalno ili uz fizičko i seksualno nasilje. Najčešće predstavlja prvu razinu nasilja u vezama mladih koja ima za cilj ponižavanje druge osobe, smanjivanje njezinog samopoštovanja i uspostavljanje moći nad njom. Specifičnim oblikom psihičkog zlostavljanja, a koje nerijetko vodi fizičkom nasilju, smatra se ljubomora koja je posebice među mladima pogrešno interpretirana kao znak ljubavi, a ne nasilja. Osoba koja je sklona ljubomori nerijetko je nesigurna u partnerovu ljubav zbog čega postaje posesivna te s vremenom intenzitet nasilja može rasti kako raste osjećaj nesigurnosti i straha (Ajduković i Ručević, 2009).

Unatoč činjenici da nasilje u mladenačkim vezama u posljednje vrijeme predstavlja zabrinjavajući problem u Republici Hrvatskoj, niti jedan javni politički dokument ne uzima u obzir spolnu/rodnu dimenziju i dinamiku nasilja među mladima, kao ni specifični kontekst i vrste nasilnih ponašanja u partnerskim vezama adolescenata/adolescentica. Postojeći javni politički dokument izravno povezan s problemom nasilja u adolescentnim vezama jest Program aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima koji

je Vlada Republike Hrvatske prihvatila 2004. godine te pripadajući Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima. U navedeni Protokol uvrštena je definicija nasilja koja uključuje verbalne, socijalne, psihološke i tjelesne oblike zlostavljanja među djecom i mladima, a u sklopu psihičkih i emocionalnih negativnih postupaka navodi se i spolno uznemiravanje i zlostavljanje (MOBMS, 2004). Uniformirani protokol o postupanju za sprječavanje nasilja u mladenačkim vezama trenutačno ne postoji te bi se u budućnosti donositelji javne politike trebali usmjeriti na njegovu izradu.

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima (MOBMS, 2008)

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima temelji se na sadržaju i obvezama propisanim gore spomenutim Programom aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, a sadrži:

- općeprihvaćenu definiciju nasilja navedenu u tekstu iznad u opisu Programa, uz dodatak da vršeno nasilje uključuje ponavljanje istog obrasca i održava neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca) te dijeli nasilje među mladima na fizički napad i psihičko i emocionalno nasilje
- obveze nadležnih državnih tijela i drugih čimbenika, odnosno odgojno-obrazovnih ustanova, centara za socijalnu skrb te policijskih uprava/postaja
- oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih državnih tijela i drugih čimbenika gdje navode obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u sprečavanju, otkrivanju i suzbijanju nasilja među djecom i mladima u poduzimanju mjera i aktivnosti usmjerenih prema sprečavanju i suzbijanju nasilja održavanjem redovitih sastanaka, osiguravanjem odgovarajućih podataka o slučaju i postupanju radi potpunog uvida u poduzete aktivnosti s ciljem sveobuhvatne zaštite djeteta, uspostavom suradnje i razmjenom podataka između relevantnih vladinih i nevladinih organizacija i stručnjaka
- ostale aktivnosti i obveze.

Sukladno Programu aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima, nužno je o problemu nasilja među djecom i mladima redovito izvještavati roditelje i djecu te ih poticati da prijavljuju nasilje, a tijekom nastavnih i izvannastavnih aktivnosti promicati modele nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja, organiziranjem tribina, roditeljskih sastanaka, satova razredne zajednice, učeničkih priredbi, objavama na oglasnoj ploči odgojno-obrazovnih ustanova ili na drugi odgovarajući način.

Prema Izvještaju o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj (CESI, 2007) mladi koji izjavljuju da su u svojim obiteljima doživjeli prijetnje i zastrašivanja od odraslih osoba statistički značajno skloniji su i u vlastitoj vezi doživljavati izrazitu ljubomoru, posesivnost, optužbe, kontrolu kretanja i ponašanja i emocionalne ucjene te pristajati na nezaštićen seksualni odnos. Iz tog razloga izdvajamo kao bitan i Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u obitelji (MOBMS, 2004).

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u obitelji (MOBMS, 2004)

Imajući u vidu službene podatke o stanju, kretanju i obilježjima pojave nasilja u Republici Hrvatskoj, vidljivo je da su najčešće žrtve nasilja osobe ženskog spola različite životne dobi i obiteljskog statusa, a najčešći počinitelji punoljetne osobe muškog spola u statusu sadašnjih ili bivših bračnih ili izvanbračnih drugova, očeva i sinova.

Svrha je ovog Protokola osigurati uvjete za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela radi unaprjeđenja zaštite i pomoći žrtvi nasilja u obitelji te pomoći počiniteljima u promjeni njihovog ponašanja, odnosno promjeni vrijednosnog sustava u cilju nenasilnog rješavanja sukoba i uvažavanja ravnopravnosti spolova.

Sukladno mjerama propisanim Nacionalnom strategijom zaštite od nasilja u obitelji, nužno je raditi na razvoju svijesti o problematici nasilja u obitelji te senzibilizirati stručnjake i širu javnost za navedenu problematiku. Nužno je razvijati i multidisciplinarni pristup žrtvama nasilja u obitelji te poticati žrtve da prijavljuju slučajeve počinjenog nasilja u obitelji uz osiguravanje njene sigurnosti od strane nadležnih tijela i nevladinih organizacija. Protokol sadrži:

- obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju u obitelji
- oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju u obitelji
- ostale aktivnosti i obveze koje se odnose na postupanje nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju u obitelji
- završne odredbe kojima se propisuju postupanja u skladu s aktivnostima ovog Protokola.

Osim gore navedenih Programa i Protokola, svaka odgojno-obrazovna institucija ima interni protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima koji obuhvaća sve gore navedene mjere postupanja, no nasilje u mladenačkim vezama još je uvijek nedovoljno istraženo i nije implementirano u postojeće protokole o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima. Donositelji javnih politika u budućnosti bi se trebali usmjeriti na izradu Protokola o postupanju u slučaju nasilja u mladenačkim vezama ili barem uvrstiti razrađenu stavku nasilja u mladenačkim vezama u već postojeći Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima.

Nacionalno zakonodavstvo, politike i strategije

Kao što je već navedeno, većina nacionalnih strateških dokumenata, programa i planova za djecu i mlade ne govori o važnosti prevencije nasilja u mladenačkim vezama. Uglavnom su navedeni dokumenti, smjernice i planovi usmjereni na problem vršnjačkog nasilja unutar kojeg se spominju i različiti oblici agresivnog i nasilničkog ponašanja među djecom i mladima. Kao ni na nacionalnoj razini, takvi dokumenti nisu izrađeni ni na lokalnoj i regionalnoj razini. Postojeći dokumenti bave se problemom agresivnog i nasilnog ponašanja općenito, kao i njegovom prevencijom.

Svakako najvažniji dokument na međunarodnoj razini koji ističe važnost zaštite djece i mladih od svih oblika nasilja je **UN-ova Konvencija o pravima djeteta**. Navedena Konvencija obvezuje sve države članice da će poštivati i osigurati svakom djetetu zaštitu prava bez ikakve diskriminacije, poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloporabe, zlostavljanja ili iskorištavanja te spolnog zlostavljanja.

Strategija Vijeća Europe za prava djece (2016.-2021.) poseban naglasak stavlja na prevenciju svih oblika nasilja nad djecom s obzirom da svaki oblik nasilja može imati ozbiljne posljedice po psihičko i fizičko zdravlje djeteta. Unatoč znatnim uspjesima postignutim u rješavanju nasilja nad djecom, napredak je i dalje odviše spor i neujednačen. Napredak usporavaju nedovoljno ulaganje u prevenciju nasilja, neujednačene i loše provedene nacionalne politike, nedostatni podaci i istraživanja te nedovoljna pozornost koja se poklanja mehanizmima za savjetovanje, izvješćivanje, oporavak i reintegraciju usmjerenim na djecu. U skladu s navedenim, jedno od definiranih prioritetnih područja u okviru Strategije Vijeća Europe za prava djece je 1.2. *Suzbijanje diskriminacije* koje ima za cilj borbu protiv rodne diskriminacije i promicanje jednakosti djevojčica i dječaka. Nadalje, posebno je istaknuto i prioritetno područje 3. *Život bez nasilja za svu djecu*. U okviru njega ističe se važnost poduzimanja svih zakonodavnih, upravnih i obrazovnih mjera za zaštitu djece od svakog oblika tjelesnog, psihičkog i seksualnog nasilja.

Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine u okviru područja 4. *Zdravlje i zdravstvena zaštita* posebno se osvrće na problem nasilja u adolescentskim vezama te ističe važnost uključivanja rodne perspektive u edukacijske i preventivne programe. Navedeni preventivni i edukativni programi trebaju biti usmjereni na smanjivanje spolnih razlika s ciljem unapređenja seksualnog zdravlja i

ostvarivanja ravnopravnih i uspješnih odnosa. U skladu s navedenim, postavljen je i cilj 4.2. *Unaprijediti multidisciplinarni pristup u provedbi zdravstvenog odgoja koji je usmjeren na unaprjeđenje znanja i vještina stručnjaka koji provode program zdravstvenog odgoja usmjeravanjem na prevenciju rodno uvjetovanog nasilja te senzibiliziranje i informiranje mladih, roditelja i zajednice o važnosti zdravlja, nenasilja i tolerancije.*

Nadalje, i ***Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020.*** godine ukazuje na potrebu posvećivanja posebne pažnje ranjivim skupinama kao što su osobe koje su doživjele seksualno nasilje ili nasilje u vezi, ali definirani ciljevi i predložene mjere nisu izravno usmjereni na prevenciju nasilja u mladenačkim vezama, već samo posredno kroz prevenciju svih oblika nasilja nad i među djecom i mladima.

U okviru ***Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u obitelji za razdoblje od 2011. do 2016.*** godine kao jedan od ciljeva istaknuta je i potreba za razvijanje programa prevencije nasilja u populaciji djece i mladih osoba te smanjivanje pojave nasilničkog ponašanja među mladim osobama u partnerskim vezama. Navedenim strateškim dokumentom navodi se da je ostvarivanje zadanog cilja moguće razvojem i implementacijom programa primarne prevencije, stručnim usavršavanjem djelatnika odgojno - obrazovnih ustanova te jačanjem profesionalnih kompetencija stručnih djelatnika relevantnih institucija i organizacija.

Isto tako, u okviru ***Nacionalnog programa zaštite i promicanja ljudskih prava 2008. do 2011.*** u manjoj se mjeri spominje važnost suzbijanja nasilja u mladenačkim vezama, i to u okviru promicanja važnosti suzbijanja nasilja među mladima općenito.

Od ostalih zakona, politika i strategija relevantnih za ovu problematiku, svakako je važno istaknuti: Kazneni zakon, Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o kaznenom postupku, Prekršajni zakon, Program aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima te Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima.

Opseg problema u Republici Hrvatskoj

Nasilje u mladenačkim vezama očituje se u tri pojavna oblika; fizičkom, psihičkom i seksualnom. Najzastupljeniji i najčešći oblik nasilja u mladenačkim vezama je psihičko nasilje za koje se procjenjuje da ga je više od 90% mladih u vezi doživjelo barem jednom (Ajduković i Ručević, 2009). Psihičko nasilje uključuje vrijeđanje, ponižavanje, kritiziranje, zastrašivanje prekidom veze, verbalne i emocionalne prijetnje, izolaciju od prijatelja ili obitelji, nazivanje pogrđnim imenima, kontroliranje odijevanja, kretanja i ponašanja te slične postupke. Sve navedeno negativno utječe na samopoštovanje žrtve te u njoj izaziva osjećaje krivnje, srama, nesigurnosti i otuđenosti. Psihičko nasilje u mladenačkim vezama naziva se i emocionalnim nasiljem upravo zbog posljedica koje izaziva kod žrtve, a često ga okolina ne shvaća dovoljno ozbiljno, čime umanjuje važnost takvog neprimjerenog ponašanja. Nadalje, upravo je psihičko nasilje poput ljubomore i kontrolirajućih ponašanja najčešći čimbenik rizika za pojavu fizičkog nasilja (Ajduković i Ručević, 2009). Fizičko nasilje odnosi se na postupke koji kod žrtve uzrokuju fizičku bol i ozljedu, a uključuju različita ponašanja poput pljuskanja, guranja, udaranja rukama, nogama i raznim predmetima, čupanja kose, ugriza. Fizičko nasilje koje počne u mladenačkim vezama s vremenom se pojačava, a ponavlja se i u sljedećim vezama i u braku. Treći oblik nasilja u mladenačkim vezama, seksualno nasilje, najmanje je raširen oblik nasilja među mladima te se njegova prevalencija kreće između 2,7% i 14,8%. Seksualno nasilje podrazumijeva neželjena i neugodna ponašanja seksualne prirode, a najviše se javlja u razdoblju od srednje do kasne adolescencije jer su mladi u tom razdoblju nesigurni, nedostaje im iskustva za prepoznavanje rizičnih situacija, ne znaju postaviti vlastite granice, a imaju izrazitu potrebu za pripadanjem.

Utvrđivanje točnih statističkih pokazatelja o nasilju u mladenačkim vezama u Republici Hrvatskoj ograničeno je jer različita istraživanja pokazuju različite podatke. Uzrok je tome različita metodologija koju koriste istraživači, kao i različite definicije pojedinih pojavnih oblika nasilja koje utječu na podatke.

Rezultati istraživanju koje su 2011. godine Ajduković i suradnici proveli na sedamnaestogodišnjacima pokazali su da je među ispitanicima koji su u posljednjih šest mjeseci bili u romantičnoj vezi njih 86,4% doživjelo nasilje jednom ili dva puta, 86,2% doživjelo je neki oblik psihičkog nasilja, 37,2% neki oblik fizičkog nasilja, a 26,6% neki oblik seksualnog nasilja. Slični su rezultati zabilježeni i ranije. Prvo istraživanje o nasilju u ljubavnim vezama mladića i djevojaka u Hrvatskoj provela je 1990. godine Nina Pećnik i utvrdila

da oko 90% studenata izvještava o osobnoj ili partnerovoj verbalnoj agresiji, a trećina ispitanih o fizičkom nasilju u situacijama sukoba.

Veliko istraživanje o nasilju u mladenačkim vezama provela je organizacija CESI (Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje) 2007. godine kao proširenje i nastavak istraživanja koje je na istu temu provela 2004. godine. Rezultati istraživanja iz 2007. godine pokazuju da više od dvije trećine mladih (oko 70%) izjavljuje da je doživjelo nasilno ponašanje od strane partnera. Adolescentice i adolescenti najviše doživljavaju psihološke/emocionalne oblike partnerskog nasilja: ljubomorne ispade, kontrolirajuća ponašanja, optužbe te emocionalne ucjene. Fizičko i seksualno nasilje u adolescentskim vezama prisutno je u manjoj mjeri, što nipošto ne znači da ga nema ili da ga treba zanemariti.

Prema CESI-jevom istraživanju iz 2007. godine, 58% ispitanika navodi da se njihov partner ili partnerica ponašao/la izrazito ljubomorno, a 25% navodi da ih je partner/ica optuživao/la i emocionalno ucjenjivao/la. Kada je riječ o pretjeranoj kontroli i provjeravanju, 19% mladića i 24% djevojaka navodi da je doživjelo takvo ponašanje od strane partnera, a sličan postotak nalazimo i kada ih upitamo jesu li doživjeli da se partner/ica odnosi prema njima kao da su njegovo/njezino vlasništvo.

U jednoj od dvadeset adolescentskih veza dogodilo se i fizičko nasilje (o tome izvještava 6% djevojaka i 4% mladića). Spolne razlike postoje i prema učestalosti i prema vrsti nasilja koje adolescenti doživljavaju. Istraživanje je pokazalo da djevojke češće od mladića u vezi doživljavaju ljubomorno i posesivno ponašanje partnera, nagovaranje na seksualni čin te agresivne faze ponašanja partnera nakon koje slijedi faza ispričavanja i obećanja da se agresivno ponašanje više neće ponoviti. S druge strane, mladići značajno češće u vezi doživljavaju ogovaranje od strane partnerice te bacanje ili uništavanje njihovih stvari.

Kada se usporede rezultati istraživanja koje je ista organizacija provela 2004. godine s rezultatima iz 2007. godine, zamjetno je povećanje nasilnih ponašanja u mladenačkim vezama, posebice kada govorimo o ljubomornom i kontrolirajućem ponašanju, emocionalnoj ucjeni i optuživanju.

Ono što posebno zabrinjava jest činjenica da polovica ispitanih adolescenata/ica navedene oblike ponašanja ne smatra nasiljem, iako takva ponašanja vode stvaranju dominacije i kontrole u vezi te izoliraju žrtvu od okoline i čine ju ovisnom o nasilnom partneru. Sklonost doživljavanju kontrolirajućeg i posesivnog ponašanja veća je za mlade s nižim stupnjem samopoštovanja, mlade koji često konzumiraju alkohol i zloupotrebljavaju psihoaktivne tvari te za one koji imaju slabije razvijene komunikacijske vještine. Veću sklonost ovakvim oblicima zlostavljanja pokazuju i osobe koje su ranije u životu doživjele nasilje ili mu svjedočile u obitelji, koje imaju tradicionalne rodne stavove, koji su

podložni utjecaju medija te koji se druže s vršnjacima koji se slično ponašaju.

Mladići su skloniji doživljavati verbalnu agresiju od strane svojih partnerica (11% mladića i 5% djevojaka navodi da ih partner/ica ogovara), a uzrok tome može se pronaći u razvijenim verbalnim sposobnostima djevojaka u odnosu na mladiće te sklonosti djevojaka da se povjeravaju, razmjenjuju iskustva i ogovaraju unutar socijalnih mreža. Kao i djevojke u ranijem testu, većina mladića ovakvo ponašanje ne smatra nasiljem u vezi.

Kada je riječ o seksualnom nasilju, 8% djevojaka i 5% mladića doživjelo je nagovaranja na seksualni odnos, iako se za njega nisu osjećali spremno. Pri tome, 21% mladića smatra da je opravdano očekivati da djevojka pristane na seksualni odnos nakon što je mladić financirao njihov zajednički izlazak te da prisiljavanje na seksualni odnos u vezi nije nasilno ponašanje. Nadalje, čini se da neka nasilna seksualna ponašanja prolaze „ispod radara“ i da ih većina mladih, ali i odraslih, ne smatra problematičnima pa mladići vrlo lako izjavljuju da su, i izvan konteksta veze, u školi neželjeno dodirivali drugu osobu u seksualnom smislu (22% mladića) te davali neželjene seksualne komentare (17% mladića). Uvjerenje da određena ponašanja ne predstavljaju nasilje, također može biti u pozadini takvih ponašanja u vezi.

Prema istom istraživanju, 6% djevojaka i 4% mladića izjavilo je da su doživjeli da ih je partner/partnerica udario/la ili ošamario/la, a veću sklonost tome imaju osobe koje se kreću u društvima u kojima se nasilje odobrava ili u kojima su neki članovi također u nasilnoj vezi. Značajnim rizičnim čimbenikom za postajanje žrtvom fizičkog nasilja u vezi, osobito kod djevojaka, pokazala se i česta konzumacija alkohola.

Prema rezultatima, 3% mladih navodi da su nekad počinili fizičko nasilje u vezi, s tim da su mladići skloniji prijetiti fizičkom agresijom osobi s kojom su u vezi. Razlozi za iniciranje nasilja koje mladi navode su ljubomora, strah od prekida veze, kontrola, utjecaj vršnjaka/alkohola/droge i odgovor na provokaciju partnera/partnerice.

Reakcije žrtve na nasilje različite su i individualne, ali se mogu svrstati u nekoliko kategorija te se pokazalo da su mladići i djevojke skloni različitim kategorijama reakcija. Djevojke u većem broju navode da su nakon doživljenog nasilja bile povrijeđene, ljute, zbunjene, tužne, nepovjerljive i nesigurne te da su osjećale nelagodu, sram i krivnju. Mladići, s druge strane, izjavljuju da su se osjećali ravnodušno ili im je situacija bila smiješna, a reagirali su najčešće samoobranom, odnosno uzvraćanjem istom mjerom. Općenito, adolescenti i adolescentice skloni su kao reakciju na doživljeno nasilje mijenjati svoje ponašanje u vezi (26%), u obitelji (16%) i školi (16%). Petina ispitanih na nasilje je reagirala pasivno, ljutnjom, a 13% povlačenjem ili izbjegavanjem. U odnosu na mladiće, djevojke su zastupljenije u svim načinima reagiranja, a u najvećoj mjeri u situaciji

kada je reakcija na nasilje plač. Tek svaka deseta osoba kao reakciju na nasilje izabrala je traženje pomoći ili savjeta izvan konteksta veze. Čak 90% mladih slaže se s tvrdnjom da su sram i strah često razlozi zbog kojih žrtve ne traže pomoć.

Adolescenti i adolescentice kao najčešće prepreke za prijavu nasilnika navode strah od osвете (23%) i osjećaj srama zbog doživljenog nasilja (20%). Kao razlog za prešućivanje nasilnog ponašanja u vezi, 15% mladih navodi strah žrtve da će biti odbačena ili napuštena, a 11% mladih sumnja da će se nakon prijave poduzeti potrebne mjere. Djevojke više nego mladići smatraju da žrtve ne prijavljuju nasilje jer ga negiraju, ali se i plaše da im nitko neće vjerovati, dok mladići razloge neprijavlivanja najčešće vide u žrtvinom strahu od osвете partnera/partnerice.

Kada je pred mladiće i djevojke u ovom istraživanju postavljena hipotetska situacija nasilja u vezi i zatraženo od njih da navedu kako bi se ponašali da takvu situaciju dožive, 52% svih ispitanih navelo je da bi prekinuli vezu u slučaju da ih partner ili partnerica udari. Usprkos tome, podaci pokazuju da u stvarnoj situaciji čak 80% djevojaka i više od 65% mladića smatra da nije jednostavno prekinuti nasilnu vezu i ostaviti partnera/partnericu, zbog čega se ranije navedeni nalaz treba tumačiti s oprezom. Manji broj adolescenata navodi da bi u takvoj situaciji razgovarao s partnerom/partnericom o tome (18%) ili uzvratio udarac (13%). Manje od 5% ispitanih odlučilo bi se za traženje pomoći od prijatelja, roditelja, škole ili policije. Navedeni podaci pokazuju da roditelji, stručnjaci i svi drugi relevantni dionici trebaju usmjeriti resurse u osnaživanje mladih ljudi i izgradnju povjerenja u odrasle osobe kao osobe koje mogu pomoći u situacijama kada su im sigurnost ili dobrobit ugroženi.

Pozitivno svjetlo na cijelu situaciju bacaju podaci da čak 95% djevojaka i 85% mladića u ovom istraživanju smatra da postoje načini na koje oni mogu pomoći prijatelju/prijateljici koji/a je u nasilnoj vezi, a 84% djevojaka i 79% mladića smatra da je moguće u nasilnim situacijama ostati nenasilan.

Teorijski pristupi

U kontekstu teorijskih pristupa koji ga objašnjavaju, mali se broj stručnjaka bavio analizom nasilja u mladenačkim vezama, iako je navedeno od iznimne važnosti za razvoj i implementaciju kvalitetnih preventivnih programa. Također, teorijski pristupi problemu nasilja u mladenačkim vezama od iznimne su važnosti i za planiranje daljnjih istraživanja, ali i za izravan tretmanski rad sa žrtvama i počiniteljima ove vrste nasilja (Dodaj i sur., 2017).

1. **Feministička teorija** svakako je jedna od najutjecajnijih teorija koje se koriste u objašnjavanju problema nasilja u mladenačkim vezama. U okviru feminističkih teorija, u podlozi nasilja u mladenačkim vezama nalaze se društveni faktori poput spolne nejednakosti i rodnih uloga (Woodin i O'Leary, 2009). Naime, s obzirom da je tradicionalna rodna uloga muškarca agresivnost, oni muškarci koji se ponašaju u skladu sa svojom stereotipnom ulogom skloniji su zlostavljanju svojih partnerica (Carr i Van - Deusen, 2002). Nadalje, mlade osobe sklone su pribjegavati nasilju i kada izgube percipiranu moć ili kada imaju potrebu uspostaviti kontrolu. S druge strane, prema feminističkoj teoriji, mlade osobe ženskog spola sklonije su nasilnom ponašanju kao obliku obrane vlastite ženstvenosti (Dodaj i sur., 2017).
2. **Teorija socijalnog učenja** opisuje nasilje u mladenačkim vezama kao naučeno ponašanje na temelju promatranja i imitacije ponašanja drugih ljudi u razdoblju djetinjstva. Prema navedenoj teoriji, mladi su skloni nasilju u mladenačkim vezama jer su takvom ponašanju svjedočili u vlastitoj obitelji te na temelju toga prihvatili navedeni oblik ponašanja kao prikladnu strategiju rješavanja problema (Dodaj i sur., 2017). Autori Riggs i O'Leary razvili su pozadinsko - situacijski model koji, osim izloženosti nasilju u djetinjstvu, ističe važnost i dodatnih odrednica koje imaju utjecaj na spremnost osobe da se ponaša nasilno u intimnoj vezi. Jednu vrstu odrednica smatra pozadinskima i one se odnose na društvena, individualna i povijesna obilježja (npr. ranije agresivno ponašanje, izloženost nasilju u djetinjstvu, agresivne crte ličnosti i sl.), a drugu vrstu smatra situacijskima i one se odnose na zlouporabu sredstava ovisnosti, vještine rješavanja sukoba, komunikacijske vještine, kvalitetu i zadovoljstvo vezom, interpersonalne sukobe i drugo. Ovaj model predstavlja holistički pristup nasilju u mladenačkim vezama (Riggs i O'Leary, 1989).
3. **Teorija trijadnog utjecaja** polazi od pretpostavke kako na pojavnost nasilnog ponašanja općenito pa tako i nasilnog ponašanja u mladenačkoj vezi, utječe genetika, okruženje i socijalna situacija. Genetika uključuje stabilne biološke predispozicije, socijalnu kompetentnost i doživljaj sebe. Socijalne situacije

uključuju ponašanja i stavove drugih, socijalna i normativna uvjerenja te interpersonalna povezivanja, a okruženje se odnosi na interakcije među ljudima i sa socijalnim institucijama. Navedena teorija predstavlja novu perspektivu u objašnjavanju nasilja u mladenačkim vezama koja uzima u obzir dinamičnu prirodu nasilja u mladenačkim vezama, kontekst ponašanja te međuovisnost počinjenog i doživljenog nasilja (Flay, Snyder i Petraitis, 2009).

4. **Teorije ličnosti** promatraju nasilno ponašanje u vezama u kontekstu osobnih faktora. Teorijski pristup koji opisuje razvoj tzv. "nasilne ličnosti" kojem pridonose nesiguran stil privrženosti, izloženost nasilju u djetinjstvu i osjećaj srama razvijen u djetinjstvu, poznat je i pod nazivom Duttonov model granične organizacijske ličnosti (Dutton, 1995). Nadalje, mnoga istraživanja ukazuju na povezanost pojedinih poremećaja ličnosti s nasiljem u vezama (Dodaj i sur., 2017).
5. **Teorije tipologije** ističu povezanost nasilnog ponašanja, crta ličnosti, stila privrženosti i iskustva nasilja u djetinjstvu (Dodaj i sur., 2017). Prema teoriji tipologije, nasilje u intimnim vezama definira se pomoću tri distalna i četiri proksimalna faktora. Genetski faktori, rana iskustva nasilja s vršnjacima i rana iskustva nasilja u obitelji pripadaju distalnim faktorima, dok se u proksimalne faktore svrstavaju impulzivnost, nerazvijene socijalne vještine, nesiguran stil privrženosti i pozitivan stav prema nasilju nad ženama. U skladu s navedenim faktorima možemo razlikovati tri tipa počinitelja nasilja: obiteljski podtip (nema prisutne znakove patologije, ima probleme s privrženošću, sklon umjerenom ili slabom nasilju), nasilni/antisocijalni podtip (izražene psihopatološke crte ličnosti, negativna obiteljska iskustva, sklonost rizičnom ponašanju, sklon umjerenom ili intenzivnom obliku nasilja) i disforični/granični podtip (granični profil crta ličnosti, sklon umjerenom ili intenzivnom obliku nasilja) (Holtzworth – Munroe i sur., 1994).
6. **Dinamični razvojni-sustavni model** Capalda i Kima pretpostavlja interpersonalnu i dinamičnu prirodu nasilja u intimnim vezama. Prema ovoj teoriji, postoje tri vrste faktora koji objašnjavaju nasilje u intimnim vezama: razvojni faktori, situacijski faktori i sam odnos s partnerom/icom. U razvojne faktore spadaju genetika, osobine ličnosti, psihopatologija i socijalni utjecaj, a sve navedeno interaktivno djeluje na pojavu nasilja u vezama. Situacijski faktori odnose se na faktore povezane s negativnim reakcijama na konfliktne situacije (poput zlouporabe psihoaktivnih tvari) te djeluju na način da povećavaju vjerojatnost pojave nasilja. Naposljetku, sama priroda odnosa i promjene unutar njega imaju utjecaj na pojavu nasilja. Ovaj model omogućuje bolje razumijevanje razvoja nasilja te ima važan utjecaj pri planiranju psihološkog tretmana (Dodaj i sur., 2017).
7. **Model poticaja/prinuđivanja/inhibiranja nasilja u intimnim vezama.** Model autora Finkela noviji je model koji objašnjava nasilje u intimnim vezama, a u osnovi mu je pretpostavka da u intimnim vezama muškarci i žene često doživljavaju nasilne

impulse prema partneru/ici koji ne moraju nužno dovesti do agresivne reakcije. Hoće li doći do nasilja ili ne ovisi o: a) stimulirajućim okidačima (trigerima), b) snazi inhibiranja nasilja i/ili snazi poticanja nasilja. Okidači se odnose na averzivne događaje poput provokacije partnera ili nelojalnosti koji automatski djeluju na misli, fiziologiju i ponašanje. Faktori koji povećavaju rizik za nasilje odnose se na bihevioralnu potrebu za nasiljem kao rezultat ljutnje izazvane okidačima – primjerice, svjedočenje nasilju u djetinjstvu, dispozicije poput narcizma, neuroticizma i slično. Faktor koji inhibira nasilje je aktivacija samoregulirajućih mehanizama te rezultira nenasilnim ponašanjem. Model je izrazito fleksibilan i uključuje brojne individualne i situacijske faktore (Dodaj i sur., 2017).

8. **Kontekstualni teorijski model nasilja u intimnim vezama** predložili su Bell i Naugle, a model integrira teorije socijalnog učenja i bihevioralne teorije. Prema njihovom modelu, glavne odrednice nasilja u intimnim vezama su kontekstualni faktori u koje se ubrajaju: antecedenti, motivacijski faktori, diskriminativni faktori, verbalna pravila, repertoar bihevioralnih vještina i posljedice. Za svaku skupinu faktora autori su ponudili niz potencijalnih odrednica. Prednost ovog modela je što uzima u obzir promjenjive odrednice nasilja u intimnim vezama, što je posebno važno u intervencijskom smislu jer pomaže identifikaciji nasilja za vrijeme provedbe kliničke procjene i daljnjeg tretmana. Kao nedostatke modela mnogi stručnjaci navode nedostatak empirijske provjere te činjenicu da model pretpostavlja da svaki kontekstualni faktor ima podjednaku važnost u predikciji nasilnog ponašanja, što je malo vjerojatno (Dodaj i sur., 2017).

Opisani teorijski pristupi govore u prilog činjenici kako ne postoji samo jedan pristup koji bi isključivo objasnio pojavnost nasilja u mladenačkim vezama, ali postoje pristupi koji nam mogu dati značajne informacije i objašnjenja nasilja u mladenačkim vezama. Nadalje, navedeni teorijski pristupi daju temelj za razvoj kvalitetnih i sveobuhvatnih programa prevencije nasilja u mladenačkim vezama.

Indikatori

Nasilje u intimnim vezama adolescenata predstavlja značajan društveni problem zbog visoke učestalosti, brojnih posljedica koje ostavlja kod mladih osoba izloženih nasilnom ponašanju, kao i zbog životnog razdoblja u kojem se događa (Dodaj i sur., 2017). Istraživanja pokazuju da adolescenti često ne prepoznaju nasilno ponašanje kao takvo te različite oblike zlostavljajućih ponašanja (na primjer, kontrolirajuća ponašanja, ljubomoru, i sl.) percipiraju kao znakove ljubavi i nisu ni svjesni da su žrtve partnerskog nasilja (Levy, 1990, Hodžić, 2007). Roditelji vrlo rijetko ili gotovo nikada ne saznaju za nasilna ponašanja koja se događaju u mladenačkim vezama njihove djece (Cohall, 1999). Također, veliki broj mladih ne prijavljuje doživljeno nasilno ponašanje u vezi, a razlozi koji doprinose da nasilje u adolescentskim vezama često ostane skriveno su: strah od partnera/partnerice, osjećaj krivnje, neprepoznavanje ili negiranje doživljenog nasilja i osjećaj srama (Clarck, 2001, Varia, 2006; prema Hodžić, 2007). Iz tog razloga stručnjaci koji rade s mladima iznimno su važni u prepoznavanju znakova upozorenja te educiranju mladih kako bi nasilna ponašanja prepoznali u svojim vezama i na taj način spriječili viktimizaciju.

Rezultati mnogih istraživanja pokazuju da djevojke fizičko nasilje najčešće koriste kao samoobranu, a mladići da bi iskazali kontrolu nad partnericom (Barter, 2009). No, iako istraživanja pokazuju da mladići više pribjegavaju korištenju fizičkog nasilja, a djevojke psihološkom, vrlo često jedno drugome prethodi ili se odvija simultano (Sears, 2006). Nasilje između mladih i odraslih pretjerano se ne razlikuje, tj. obrasci ponašanja u intimnoj vezi, odnos žrtve i nasilnika, ispreplitanje raznih tipova nasilja te posljedice po žrtvu, većinom ostaju isti.

Rezultati provedenih međunarodnih istraživanja nasilja u adolescentskim vezama upućuju na određeni broj znakova upozorenja koji ukazuju na mogućnost da veza može postati nasilna (ili da to već jest u nekim slučajevima). Takve situacije ne moraju značiti da će veza sigurno postati nasilna, već ponekad to mogu biti i jednokratni, izolirani događaji, međutim, ako se u vezi pojavljuje nekoliko 'crvenih zastavica', potrebno je ponovno preispitati odnose s partnerom/partnericom. Ovakva rana upozorenja ne treba ignorirati jer studije pokazuju da s vremenom nasilno ponašanje eskalira, tj. u vezi postoje sve gore, a ne bolje (Clarck, 2001; prema Hodžić, 2007). Znakovi upozorenja nasilja u mladenačkim vezama slični su onima koji su vidljivi i u vezama između odraslih osoba .¹

1 <https://www.healthyplace.com/abuse/domestic-violence/teenage-dating-violence-signs-examples-of-dating-violence>,
<http://david-udruga.hr/portal/wp-content/uploads/2013/06/2.4.-Spolno-rodno-nasilje-i-nasilje-u-vezama-II.pdf>,
http://www.cesi.hr/attach/_p/prirucnik_nasilne_veze.pdf

Znakovi upozorenja

Tablica 1. Znakovi upozorenja

Znakovi vidljivi u vezi	Znakovi vidljivi izvan veze
<p>Ponašanja koja može uočiti mlada osoba koja se nalazi u nasilnoj vezi:</p> <ul style="list-style-type: none">• prijetnje, zastrašivanje• pretjerana ljubomora i posesivnost• kontrola i provjeravanje druge osobe, njenih / njegovih aktivnosti (gdje ide, s kim, kad se vraća, financije itd.)• brz razvoj veze• nametanje određenih obrazaca ponašanja (odjeća, fizički izgled, komunikacija s drugim osobama)• omalovažavanje, uvrede, ponižavajući seksualni komentari• lažne optužbe• izolacija od prijatelja• burne i nasilne reakcije prema osobama ili predmetima.	<p>Ponašanja mladih koja upućuju na to da je možda prisutno nasilje u vezi:</p> <ul style="list-style-type: none">• tjelesne ozljede (npr. ogrebotine, masnice, podljevi)• neopravdano izostajanje s nastave• isključenje iz škole• negativne ocjene• neodlučnost• promjene raspoloženja ili osobnosti• zlouporaba droga/alkohola• trudnoća• emocionalni ispadi• osamljivanje.

Često se u praksi događa da se razni oblici nasilja javljaju zajedno te je ponekad teško razlikovati radi li se o emocionalnom, psihološkom, fizičkom ili seksualnom nasilju u mladenačkoj vezi (Smith i White, 2001, Wiklund i sur., 2010). Nasilje u mladenačkim vezama ostavlja posljedice kao što su fizičke ozljede, ali i psihološke i bihevioralne posljedice po žrtvu jer nasilje utječe na mentalno i emocionalno zdravlje osoba koje su ga preživjele (Cesar i sur., 2006, Wiklund i sur. 2010; prema Butina, 2017). Navedene posljedice ujedno su i najbolji indikatori rodnog nasilja koji roditelje, prijatelje, profesore i ostale ljude iz neposredne okoline mogu alarmirati da žrtvi pravovremeno pomognu i usmjere je prema stručnjacima, udrugama i grupama podrške (Butina, 2017).

Posljedice koje upućuju na nasilje u vezama

Tablica 2. Posljedice koje upućuju na nasilje u vezama

Vrste fizičkih ozljeda i posljedica	
Posljedice fizičkog nasilja koje upućuju na to da bi moglo biti prisutno nasilje u vezi: <ul style="list-style-type: none">• tjelesne ozljede, frakture• nezdrava tjelesna težina• visok krvni tlak• umor• kronična bol• gastrointestinalni problemi.	Posljedice spolnog nasilja koje upućuju na to da bi moglo biti prisutno nasilje u vezi: <ul style="list-style-type: none">• spolno prenosive bolesti• neželjena i rizična trudnoća.
Psihološke i bihevioralne posljedice po žrtvu	
Posljedice svih vrsta nasilja koje upućuju na to da bi moglo biti prisutno nasilje u vezi:	
<ul style="list-style-type: none">• sram• krivnja• nelagoda i strah• anksioznost• gubitak samopouzdanja• loša slika o sebi• poremećaji prehrane• osjećaj nesretnosti i depresija• povlačenje od prijatelja• gubitak povjerenja u mogućnost dobre veze• problemi u intimnim vezama.	<ul style="list-style-type: none">• posttraumatski stresni poremećaj• teškoće s koncentracijom i spavanjem• uzimanje sredstava za smirenje• suicidalne misli i pokušaji suicida• povećana zlouporaba alkohola i droge• tučnjave• preuranjena seksualna aktivnost• rizično seksualno ponašanje• kronične boli• gastrointestinalni problemi.

Postoje određene razlike u posljedicama s obzirom na spol. Djevojke u nasilnim vezama u značajno su većem riziku od ovisnosti i rizičnoga spolnog ponašanja. Srednjoškolke koje su žrtve nasilja u vezama mladih osam do devet puta su rizičnije da pokušaju samoubojstvo, a četiri do šest puta rizičnije da će ostati trudne nego njihove vršnjakinje koje nisu u nasilnoj vezi (Derusha, 2007; prema Ajduković i Ručević, 2009). Pokazalo se da djevojke koje su iskusile nasilje u vezi češće izjavljuju da se osjećaju tužno ili beznadno, odnosno da su razmišljale o pokušaju ili su pokušale samoubojstvo, a također

su rizičnije za to da se umiješaju u sukobe ili da nose oružje sa sobom. Mladići koji su doživjeli nasilje u vezi imaju veći rizik od upuštanja u tučnjave, a kao i djevojke, skloniji su iskazivati da se osjećaju tužnima i beznadnima te su rizičniji za razvoj ovisnosti i anksioznosti, depresije i posttraumatskog stresnog poremećaja (Ajduković i Ručević, 2009). Neki su mladi zbog nepovoljnih uvjeta odrastanja, složenih životnih situacija ili određenih individualnih čimbenika u većem riziku da dožive ili počine nasilje u vezi. Skup životnih iskustava i svakodnevnih događaja koji prethode nekom ponašanju, a na neki ga način uvjetuju ili povećavaju vjerojatnost da se mlada osoba u takva ponašanja uključuje nazivaju se faktorima rizika (Barter, 2009; Hodžić, 2007). Istraživanjima je utvrđeno da su faktori rizika za doživljavanje i činjenje nasilnog ponašanja isti te se mogu podijeliti u nekoliko skupina (Ajduković i Ručević, 2009):

Tablica 3. Faktori rizika

FAKTORI RIZIKA:
1. Individualni faktori: <ul style="list-style-type: none">• nisko samopouzdanje i samopoštovanje• nesigurna ili preokupirana privrženost ljubavnom partneru/partnerici• iskustvo viktimizacije u primarnoj obitelji• potreba za dokazivanjem u vezi pod "svaku cijenu"• pretjerana ljubomora• stereotipna uvjerenja o muško-ženskim odnosima• neprepoznavanje određenih ponašanja u vezi kao nasilje• nepoznavanje svojih i tuđih prava u vezi• pozitivan stav o nasilju kao načinu rješavanja nesuglasica• konzumacija alkohola/droge.
2. Interpersonalni faktori: <ul style="list-style-type: none">• slabe komunikacijske vještine• teškoće u izražavanju osjećaja• slabe vještine rješavanja sukoba pregovaranjem.
3. Faktori rizika na nivou zajednice/društva <ul style="list-style-type: none">• pozitivan odnos vršnjaka prema nasilju• medijske poruke o prihvatljivosti nasilja u partnerskim odnosima• količina nasilja u društvu• tolerantan odnos društva prema nasilju.

Nasilje u adolescentskim vezama može se odvijati i pomoću novih sredstava komunikacije kao što su mobilni telefoni ili internet, što nazivamo cyber nasiljem (Korchmaros i dr., 2013; prema Butina, 2017). Cyber nasilje najviše se preklapa sa psihološkim nasiljem jer nasilniku daje dodatne alate kojima može maltretirati, uhoditi i ponižavati partnera (Zweig i dr., 2013; prema Butina, 2017). „Komunikacijska tehnologija olakšala je eskalaciju svađa, započinjanje emocionalne ili verbalne agresije, omogućila je nametljivo nadziranje ponašanja i kretanja partnera, ali i ponovnu uspostavu kontakta nakon nasilne epizode ili prekida“ (Draucker i Martsolf, 2010, str. 140). Neki su od primjera provlačenje u profile na društvenim mrežama, ostavljanje prijetećih glasovnih ili tekstualnih poruka na mobilnom telefonu, objavljivanje poruka koje omalovažavaju ili vrijeđaju žrtvu na mrežnim stranicama ili društvenim mrežama (Draucker i Martsolf, 2010; prema Butina, 2017). Tinejdžeri (od 13 do 18 godina) su svjesni da je širenje glasina o partneru, dijeljenje privatnih ili sramotnih video uradaka ili fotografija partnera online ozbiljan problem (Picard, 2007; prema Butina, 2017), a ipak 78% onih koji su doživjeli cyber nasilje od intimnog partnera nisu to rekli roditeljima (Picard, 2007; prema Butina, 2017). Autori ističu da, ako pojedinac doživljava cyber nasilje, gotovo je jednako vjerojatno da će trpjeti i druge oblike psihološkog nasilja (Zweig i dr., 2013; prema Butina, 2017).

Pomoć i podrška djetetu i obitelji

Mladi koji su doživjeli nasilje u mladenačkim vezama pomoć i podršku mogu pronaći u različitim državnim ustanovama i nevladinim organizacijama. U prvom redu, mladi se mogu obratiti zaposlenicima stručnih službi u školama koje pohađaju, a koji su dužni poštivati zakonodavni okvir koji propisuje postupanje po saznanju o nasilju i o tome obavijestiti druga nadležna tijela. Pomoć je moguće potražiti i u centrima za socijalnu skrb, obiteljskim centrima, zdravstvenim ustanovama (uključujući Polikliniku za zaštitu djece i mladih grada Zagreba) i nadležnim policijskim postajama, čiju međusobnu suradnju također propisuje Pravilnik.

Velik je broj i nevladinih organizacija koje se bave pružanjem podrške i savjetodavnim radom. Neke su od najistaknutijih: Hrabri telefon, Centar za seksualna prava Ženska soba, Modus - Centar za djecu, mlade i obitelj društva za psihološku pomoć, Organizacija mladih Status: M, Udruga za nenasilje i ljudska prava Zora, Psihološki centar Tesa, Plavi telefon, Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje SIRIUS, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje CESI, Savjetovalište za djecu, mlade i obitelj pri Centru za nestalu i zlostavljanu djecu, Društvo za psihološku pomoć „Sunce“ pri kojem djeluju SOS telefon psihološke pomoći te savjetovalište za psihološku pomoć.

Uz ove mogućnosti, mlada osoba može poduzeti i neke samozaštitne aktivnosti kao što je razvijanje plana sigurnosti. Plan sigurnosti obuhvaća ona ponašanja, aktivnosti, lokacije i druge osobe koje za žrtvu povećavaju vjerojatnost izbjegavanja rizika od doživljenog nasilja od strane partnera u bilo kojem obliku. Zapravo je riječ o nesvjesnim procjenama rizika i izbjegavanju opasnih situacija koje žrtve nasilničkih veza svakako čine i koje se u ovom slučaju osvještavaju i svjesno planiraju, zapisuju na papir ili dijele s bliskom osobom. Primjer su takvih strategija, primjerice, odluka da osoba neće ostati sama ili boraviti u prostoru u kojem se prilikom pada može ozlijediti ako procjenjuje da bi moglo doći do svađe s partnerom, odluka da će novac držati skriven na mjestu gdje je minimalna vjerojatnost da ga partner pronađe, odabir neutralne riječi koja će u razgovoru s osobom od povjerenja njoj dati do znanja da treba tražiti pomoć policije i slično.

Prema Dodaj i sur. (2017), iako se osobama bliskim žrtvi može činiti da ona ne želi ničiju pomoć ili intervenciju, odrasle osobe, jednom kada saznaju za nasilje, svojom primjerenom reakcijom, kao što su odvođenje na pregled kod liječnika ili prijavljivanje nasilnika, pokazuju da im je stalo i da postoje osobe koje žrtvu mogu zaštititi.

Što učiniti – prevencija

Nasilje u vezama mladih predstavlja ozbiljan rizik za zdravlje i razvoj mladih. Polazeći od iskustva s nasiljem u vezi i ostalih negativnih ishoda ove pojave za mladiće i djevojke, važno je spriječiti ovo ponašanje prije nego što se dogodi. Važno je spomenuti kako nasilje u mladenačkim vezama ne ostavlja samo posljedice na mlade osobe, već i na obitelj i zajednicu. Upravo iz navedenih razloga neophodno je s mladima raditi na prepoznavanju neprimjerenih i nasilnih ponašanja u romantičnim odnosima, prepoznavanju i uklanjanju rodnih stereotipa i mitova o nasilju te, u skladu s navedenim, razvijati kvalitetne i sveobuhvatne preventivne programe. U svijetu postoji sve više kvalitetnih programa namijenjenih prevenciji ove pojave, a prvi školski programi prevencije nasilja u vezama mladih pojavili su se sredinom 80-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi (Ajduković i Ručević, 2009).

Stručnjaci naglašavaju da preventivni programi trebaju uzimati u obzir dob, spol i socijalni kontekst mladih za koje se osmišljavaju. Tako u razdoblju ranije adolescencije programi trebaju biti usmjereni vještinama asertivnog rješavanja sukoba i razvoju djelotvornih komunikacijskih vještina, dok bi se u razdoblju srednje i kasnije adolescencije trebali specifično usmjeriti na nasilje u vezama mladih (Ajduković i Ručević, 2009). Treba znati da većina mladih nije svjesna toga da su neka njihova ponašanja nasilna prema drugima pa ih zbog toga ni ne mijenjaju, zbog čega je sustavna prevencija iznimno važna, kao i zato što nasilje u mladenačkim vezama prethodi kasnijem nasilju u obitelji (Ajduković, 2011). Istraživači ove teme kao važna područja identificirali su i ulogu vršnjaka promatrača te znanja i vještine koje su mladima potrebne kako bi prepoznali i reagirali na nasilje u vezama svojih prijatelja, osobito zato što mlade osobe svoje prijatelje, braću i sestre smatraju najboljom potporom. Navedeni programi imaju kao krajnji ishod veću sigurnost, bolje mentalno i fizičko zdravlje mladih te predstavljaju ulaganje u njihove kvalitetne veze kasnije u životu.

Prema „Nacionalnoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.“, Obiteljski centri su nositelji mjere razvijanja i provođenja programa prevencije nasilja u mladenačkim vezama u Republici Hrvatskoj. Prema analizi koju su 2012. godine provele organizacije civilnog društva CESI, ZM, Zora, Mirovna Grupa Oaza i Potencijal u okviru projekta „Povezani – za veze bez nasilja“, postoje razlike između Obiteljskih centara u različitim županijama u smislu angažmana i rada na prevenciji nasilja u vezama mladih. Neki obiteljski centri, poput onog u Međimurskoj i Osječko-baranjskoj županiji, ne provode preventivne programe vezane uz problematiku nasilja u vezama mladih, dok drugi centri provode programe usmjerene na partnerske odnose i kvalitetne međuljudske odnose.

Ministarstvo unutarnjih poslova i Ujedinjeni narodi u RH su 2010. godine provodili kampanju „Živim život bez nasilja“ koja je uključivala brojne aktivnosti vezane uz obiteljsko nasilje, nasilje nad ženama i vršnjačko nasilje. Važno je spomenuti kako je Policijska uprava Osječko - baranjske županije provodila projekt „Prevenција nasilja u vršnjačkim vezama“ koji je bio usmjeren na senzibiliziranje mladih i građana za problem nasilja u vršnjačkim vezama.

Prema Ajduković i Ručević (2009), na području Republike Hrvatske u području nasilja u vezama mladih prednjači udruga CESI koja je 2004. godine započela s prvim projektima usmjerenim na prevenciju. CESI je organizirao niz edukativnih seminara i za stručnjake koji rade s mladima i za same mlade. Udruga CESI je izradila i brojne edukativne materijale od kojih je svakako potrebno spomenuti Priručnik „*Bolje spriječiti nego liječiti - prevencija nasilja u adolescentskim vezama*“ (Cesar, Bijelić, Hodžić i Kobaš., 2006). Cilj priručnika je prevencija nasilja u adolescentskim vezama, a namijenjen je stručnjacima koji žele raditi s mladima na temu rodno uvjetovanog nasilja koristeći interaktivni pristup. Program se sastoji od 5 modula: Ljubav i veze; Rod i spol; Moć i nasilje u vezama; Vještine potrebne za uspostavljanje i održavanje kvalitetne veze i Ljudska prava - pravo na život bez nasilja te sadrži smjernice i prijedloge za stručnjake na temu direktnog rada s mladima i njihovim roditeljima na problemu nasilja u mladenačkim vezama. Nadalje, CESI je izdao i Priručnik „*Nasilne veze su bez/veze*“ (Bijelić i Cesar, 2014) koji je namijenjen vršnjačkim edukatorima koji namjeravaju raditi na prevenciji nasilja u vezama mladih, provoditi radionice i informirati mlade o kvalitetnim vezama. Više informacija o tim aktivnostima, kao i odgovarajući edukativni materijali, mogu se naći na njihovoj mrežnoj stranici www.cesi.hr.

Godine 2009. izdana je opsežna brošura autorica Buljan Flander, Bačan, Škovrlj i Škrlec (2009) koja uz opise uzroka i posljedica nasilja u vezama mladih, pruža i korisne informacije namijenjene značajnim odraslima, prijateljima i vršnjacima o tome što mogu učiniti kako bi pomogli mladoj osobi za koju sumnjaju da je izložena nasilju.

Društvo za psihološku pomoć (DPP) započelo je 2009. godine projekt prevencije nasilja u mladenačkim vezama. Cilj je projekta pridonijeti suzbijanju nasilja u mladenačkim vezama podizanjem svijesti o oblicima nasilja i načinima njegova sprečavanja i prekidanja. Projektom se razvija samoodrživ i financijski nezahtjevan sustav suzbijanja nasilja u mladenačkim vezama za učenike trećih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Kroz navedeni projekt osmišljen je Priručnik za voditelje programa „*Prevenција nasilja u mladenačkim vezama*“, a koji nudi detaljan opis provedbe radionica s pripadajućim radnim materijalima. Program se sastoji od četiri radionice:

1. radionica „Sanjam dobru vezu“ - Očekivanja i prava u vezi
2. radionica „Otvorenih očiju“ - Nasilno ponašanje u vezi
3. radionica „Moje želje i granice“ - Nenasilno rješavanje sukoba
4. radionica „Kako prijatelji mogu pomoći?“.

Pilot-provjerom radionica postignuta je prilagodba sadržaja i načina rada u radionicama tako da budu primjerene dobi i interesima učenika te zanimljive i motivirajuće. Navedene radionice se od 2009. godine kontinuirano provode na nacionalnoj razini. Razvijen je i *curriculum* izbornog kolegija o nasilju u bliskim vezama koji je ponuđen studentima pomagačkih struka od školske godine 2010./2011. Na takav način je uspostavljen samoodrživi sustav prevencije nasilja u mladenačkim vezama za učenike trećih razreda srednjih škola u Hrvatskoj, s godišnjim obuhvatom od oko 400 razrednih odjela svake godine (oko 6 000 učenika), kako navode Ajduković i Ručević (2009).

Cilj je programa prevencije pridonijeti smanjenju učestalosti nasilja u mladenačkim vezama podizanjem svijesti i znanja mladih o različitim oblicima nasilja, poticanjem boljeg prepoznavanja različitih oblika nasilja te pronalaženjem načina njegova sprečavanja i prekidanja. Edukacija mladih o ovim temama je ključna jer potiče formiranje stavova o nečinjenju i netoleriranju nasilja te uči mlade asertivnom ponašanju i načinima i važnosti odolijevanja pritisku.

Dodaj i sur. (2017) navode u članku *Nasilje u mladenačkim vezama*, kako programi prevencije nasilja u mladenačkim vezama u svojoj osnovi trebaju obuhvaćati:

- učenje o nenasilnom rješavanju sukoba - *Kako riješiti nesporazume i zauzeti se za sebe na asertivan način?*
- razjasniti uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi - *Što je kvalitetna veza? Kakvu vezu želim? Što je to što istinski čuva vezu, a koje su zablude...?*
- povećati poznavanje svojih prava u vezi - *Imam pravo odbiti spolni odnos! Imam pravo na svoje prijatelje i obitelji!*
- podići razinu prepoznavanja nasilja u mladenačkim vezama - *Posesivnost i ljubomora u vezi nisu odraz ljubavi nego nasilje.*
- unaprijediti prepoznavanje osobne izloženosti, ali i svojeg nasilnog ponašanja u vezi - *Ljubomorana je na mene ... ja sam ljubomorana i teško se sa tim nosim...! Je li to ljubav ili...?*
- preispitati spremnost na sprečavanje i prekidanje nasilnih obrazaca u vezi - *Kad je dosta? E, sad je dosta...!*

- povećati spremnost na traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi - *Kome se mogu obratiti?*
- osvijestiti očekivanja i stereotipe o ljubavnim vezama i partnerskom odnosu, definirati poželjne i nepoželjne osobine partnera - *Što meni treba u vezi? Kakvog partnera želim?*
- prepoznati vlastiti stil sukobljavanja i uvježbavati jasno reći svoje granice i želje.

Suradnja dionika u konkretnom slučaju – važnost suradnje u kontekstu dobrobiti djeteta

Vlada Republike Hrvatske donijela je 2004. godine Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima kao dio Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima koji daje okosnicu postupanja u slučaju nasilja u mladenačkim vezama za koje zasad ne postoji specifičan protokol (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008). Osim postojanja zakonskog okvira za sprečavanje nasilja među mladima u kontekstu mladenačkih veza, kao i za sve druge pojavne oblike nasilja, nužna je uspostava suradnje nadležnih državnih tijela: odgojno-obrazovnih ustanova, centara za socijalnu skrb i drugih ustanova socijalne skrbi, policijskih postaja, zdravstvenih ustanova, državnih odvjetništva i jedinica lokalne i regionalne samouprave. Prema Protokolu, od iznimne je važnosti uspostava suradnje s nadležnim zdravstvenim ustanovama i liječnicima školske medicine koji osiguravaju zdravlje i sigurnost žrtava nasilja, kao i uspostava suradnje s drugim čimbenicima koji bi u konkretnom slučaju mogli pomoći, primjerice s nevladinim organizacijama, vjerskim zajednicama, obiteljskim savjetovalištim a te stručnjacima koji se bave problematikom nasilja. Kako bi se osiguralo hitno i žurno vođenje postupaka, nužno je u slučaju prijave ili obavijesti o nasilju osigurati drugom nadležnom tijelu odgovarajuće podatke o slučaju i postupanju radi potpunog uvida u poduzete aktivnosti s ciljem sveobuhvatne zaštite djeteta, odnosno žrtve.

U jedinicama lokalne i područne samouprave obvezno je održavati redovite sastanke stručnih osoba za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja te uspostaviti učinkovite načine suradnje i razmjene značajnih podataka s drugim jedinicama lokalne i područne samouprave u cilju razmjene iskustava i stvaranja „dobre prakse“. Protokol propisuje da planovi postupanja u slučaju nasilja među djecom i mladima trebaju biti specifični i uvažavati posebnosti pojedinih sredina.

Primjereno postupanje vezano uz problematiku nasilja među mladima zahtijeva aktivnu suradnju te jednakovrijedan doprinos svih državnih tijela, s obzirom da se prepuštanje tereta odgovornosti i postupanja samo jednom čimbeniku (primjerice samo školi, policijskoj postaji, domu za skrb o djeci ili centru za socijalnu skrb) u znatnom broju slučajeva može pokazati dugoročno potpuno neučinkovitim, stoga je navedena suradnja preduvjet sveobuhvatne i kvalitetne zaštite djece (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008).

Literatura

1. Ajduković, D. (ur.) (2011). *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama: priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć
2. Ajduković, M. i Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *MEDICUS*, 18(2), 217- 225.
3. Barter, C. (2009). In the Name of Love: Partner Abuse and Violence in Teenage Relationships. *The British Journal of Social Work*, 39, 211-233.
4. Bijelić, N., Cesar. N. (2014). *Nasilne veze su bez veze*. Zagreb: CESI.
5. Buljan Flander, G., Bračan M., Škovrlj, K., Škrlec, N. (2009). *Je li moguće da je to ljubav? Priručnik o nasilju u vezama mladih*. Zagreb: Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece i mladih.
6. Butina, N. (2017). *Sociološki aspekti rodnog nasilja u adolescentskim vezama*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za sociologiju.
7. Carr J, Van-Deusen K. (2002). The relationship between family of origin violence and dating violence in college men. *J Interpers Violence*, 17, 530-46.
8. Cesar, S. (2012). *Za veze bez nasilja - Istraživanje i analiza strategija i programa prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih*. Zagreb: CESI
9. Cesar, S., Bijelić, N., Hodžić, A. I Kobaš, V. (2006). *Bolje spriječiti nego liječiti*. Zagreb: CESI
10. Cohall A, Cohall R, Bannister H, Northridge M. (1999). Love shouldn't hurt: Strategies for health care providers to address adolescent dating violence. *Am Med Womens Assoc*, 54, 144-45.
11. Derusha T.I. (2007). *A comprehensive study and critical analysis of literature related to violence in teen dating relationships*. Menomonie: The University of Wisconsin-Stout
12. Dodaj, A., Sesar, K., Šimić, N. (2017). Nasilje u mladenačkim vezama: teorijski pristupi. *Socijalna psihijatrija*, 45(2), 95 -104.
13. Draucker, C. B., Martsof, D.S. (2010). The Role of Electronic Communication Technology in Adolescent Dating Violence. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(3), 133-142.
14. Dutton D. (1995). *The Batterer: A psychological profile*. New York: Basic Books.
15. Flay, B. R., Snyder, F., Petraitis, J. (2009). *The theory od triadic influence*. New York: Jossey-Bass
16. Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe. Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: CESI.

17. Holtzworth-Munroe, A., Meehan, J., Herron, K., Rehman, U., Stuart, G. (2000). Testing the Holtzworth- Munroe and Stuart (1994) batterer typology. *J Consult Clin Psychol*, 58, 1000-19.
18. *Kazneni zakon*. Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017
19. *Konvencija o pravima djeteta*. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
20. Korchmaros, J.D., Ybarra, M.L., Langhinrichsen-Rohling, J., Lenhart, A. (2013). Perpetration of Teen Dating Violence in a Networked Society. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(8), 561-567.
21. Levy B. (1990). Abusive teen dating relationship: An emerging issue for the 90s. *Response to the Victimization of Women and Children*, 13(1), 5.
22. Malik, S., Sorenson, S. B. i Aneshensel, C. S. (1997). Community and dating violence among adolescents: Perpetration and victimization. *Journal of Adolescent Health*, 21(5), 291-302.
23. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2008). *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima / Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
24. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004). *Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima*. Zagreb, Vlada RH.
25. *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine*. Dostupno na: [https://vlada.gov.hr/UserDocImages//ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika//NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE\[1\].pdf](https://vlada.gov.hr/UserDocImages//ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika//NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE[1].pdf)
26. *Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine*. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/MLADI/nacionalni-program-za-mlade-za-razdoblje-od-2014-do-2017-godine.doc>
27. *Obiteljski zakon*. Narodne novine, br. 103/2015
28. Rapoza, K. A., Baker, A. T. (2008). Attachment styles, alcohol and childhood experiences of abuse: an analysis of physical violence in dating couples. *Violence and Victims*, 23(1), 52-65.
29. Riggs, D., O'Leary, D. (1989). *A theoretical model of courtship aggression: Violence in dating relationships: Emerging social issues*. New York: Praeger.
30. Sears, H., Byers, E. S., Whelan, J.J., Saint-Pierre, M. (2006). If It Hurts You, Then It Is Not a Joke. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 1191-1207.

31. *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.)*.
Dostupno na: https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/Vijesti2018/StrategijaVE-za-prava-djece-2016-2021_prijevod_HR.pdf
32. White, J.W., Hall Smith, P. (2001). *Developmental Antecedents of Violence Against Women: A Longitudinal Perspective*. USA: National Criminal Justice Reference Service.
33. Wiklund, M., Malmgren-Olsson, E.B., Bengs, C., Öhman, A. (2010). „He Messed Me Up“: Swedish Adolescent Girls' Experiences of Gender-Related Partner Violence and Its Consequences Over Time. *Violence Against Women*, 16, 207-232.
34. Woodin E., O'Leary, D. (2009). Theoretical approaches to the etiology of partner violence. U: Whittaker D, Lutzker J, (ur.) *Preventing partner violence: research and evidence - based intervention strategies*. Washington: American Psychological Association
35. *Zakon o kaznenom postupku*. Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017
36. *Zakon o socijalnoj skrbi*. Narodne novine, br. 157/2013, 152/2014, 99/2015, 52/2016, 16/2017, 130/2017